

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

KILENCVENHATODIK ÉVFOLYAM
2025

Budapest, 2026

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

Archival Publications Revue
des Archives

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Közleményei

Journal of the National Archives of Hungary
Revue des Archives Nationales de Hongrie

Kilencvenhatodik évfolyam

Főszerkesztő
Szabó Csaba

Szerkesztőség
Fiziker Róbert (felelős szerkesztő),
Hegedűs István, Kulcsár Krisztina, Miklós Dániel

Szerkesztőbizottság
Csetz Balázs, Mikó Zsuzsanna,
Németh László Sándor, Rácz György, Reisz T. Csaba

Székhely (postacím):
1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.
(1250 Budapest, Pf. 3.)
<https://leveltarikozlemenyek.mnl.gov.hu/index.php/lk>
mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_kozlemenyek
Email: leveltari.kozlemenyek@mnl.gov.hu

A borítóképhez felhasznált fotó:
A budapesti Tudományos Akadémia homlokzati rajza (1861) – részlet
Forrás: HU-MNL-OL-T 15-14.

HU ISSN 0024–1512
DOI: 10.71065/LK.2025
A kiadásért felel a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója
A borítót tervezte: Nagy Attila
Műszaki szerkesztő: Máté István
Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
Megjelent 21,5 (B/5) ív terjedelemben

TARTALOM

A Magyar Tudomány Éve

Szabó Csaba: Levéltári utópia	9
Kazareczky Noémi: A Drágffy család margójára – gazdálkodás, innováció, tudomány	25
Kelemen Dávid: Falukutató mozgalom, monográfiák és szociográfiák az 1930-as és '40-es évek Sopron vármegyéjében	53
Bakó Zsigmond: A Magyar Nemzeti Levéltár 2025. évi berlini tanulmányútja	75

Levéltártan

Lise Jaillant: Hogyan tehetjük a born-digital és a digitizált levéltári dokumentumokhoz való hozzáférést könnyebbé? Az akadályozó tényezők azonosítása és a megoldások (fordította: Túrke Gábor)	119
Reinold Schmücker: Eredetiben megőrzés vagy digitalizálás? (fordította: Szabó Attila András)	145
Izsák Gergely – Závoczki Adrienn: Egy levéltári segédlet új útjai	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. A Sacra Poenitentiaria Apostolica levéltárának rövid bemutatása (fordította: Rácz György)	161

Műhely

Tóth Árpád: Három londoni vonatkozású evangélikus polgári végrendelet Pozsonyból	177
Deák Ádám: Az 1847. évi vármegyei anyautasítások összehasonlító elemzése	215
Csik Tamás: Etetés és itatás a csongrádi és a dési választásokon 1901-ben. „Fertőzött” szavazatok és politikai közösségépítés	259
Lenkey Tibor: A másik Iványi. Ifj. dr. Iványi-Grünwald Béla	291

Irodalom

Ordasi Ágnes: „Na ja, a Birodalmat érteni kell!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Fiziker Róbert: Egy polgár életútja (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Reisz T. Csaba: Teljessé vált Budapest várostörténeti atlasza (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternovác Bálint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostörténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.])	319

Bessenyei Vanda: A diplomácia sűrűjében (Miklós Dániel: Csehszlovák –magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In memoriam	335
Angol nyelvű összefoglalók	337

TABLE OF CONTENTS

The Year of Hungarian Science

Csaba Szabó: Archival Utopia	9
Noémi Kazareczky: Farming, Innovation, Science – Notes on the Drágffy Family	25
Dávid Kelemen: Village Research Movement, Monographs, and Sociographies in Sopron County in the 1930s and 1940s	53
Zsigmond Bakó: A Study Trip to Berlin by the National Archives of Hungary, 2025	75

Archival Studies

Lise Jaillant: How Can We Make It Easier to Access Born-Digital and Digitized Archival Documents? Identifying Obstacles and Solutions (Translated by: Gábor Türke)	119
Reinold Schmücker: Preservation in Its Original Form or Digitization? (Translated by: Attila András Szabó)	145
Gergely Izsák – Adrienn Závoczki: New Approaches to an Archival Finding Aid	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. Discovering the Archives of the Apostolic Penitentiary (Translated by: György Rácz)	161

Workshop

Árpád Tóth: Three Lutheran Civil Wills From Pressburg Relating to London	177
Ádám Deák: Comparative Analysis of the County Instructions of 1847	215
Tamás Csik: “Feeding and Watering” During the Elections in Dés and Csongrád in 1901. “Infected” Votes and Political Community Building	259
Tibor Lenkey: The Other Iványi. Dr. Béla Iványi-Grünwald jr.	291

Book Reviews

Ágnes Ordasi: „Well, You Have to Understand the Empire!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Róbert Fiziker: The Life of a Citizen (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Csaba Reisz T.: Budapest’s Historical Atlas Comes to Completion (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternováczi Bálint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostartörténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.])	319

Vanda Bessenyei: In the Thicket of Diplomacy (Miklós Dániel: Csehszlovák– magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In Memoriam	335
Abstracts of the Papers	337

EREDETIBEN MEGŐRZÉS VAGY DIGITALIZÁLÁS?*

<https://doi.org/10.71065/LK.2025.6>

Levéltári Közlemények 96 (2025) 145–151.

Ez még nem digitalizált – vagy ki lehet ezt dobni? Bizony így kellene a levéltáros hölgyeknek és uraknak kérdezniük, ha a Szász Tartományi Számvevőszék álláspontja érvényesülne. A számvevőszék már a 2003-as éves jelentésében követelte a tartományban jogszabályban rögzített, eredetiben történő megőrzési kötelezettség eltörlését: „Az állományok jelentősen csökkentendők. [...] A hatályos levéltári törvény¹ kivétel nélkül az iratanyag eredetiben történő megőrzését rendeli el. Aminek az a következménye, hogy jelentősek az állományvédelmi költségek. A szász levéltári törvény^b (SächsArchivG) ehelyett olyan kötelezettségeket kell alkotni, amelyek a marandó értékű információknak – ha csak nincs szó különleges okokból, egyedi esetben eredetiben történő megőrzésről – az egyéb módon történő tárolhatóságát lehetővé teszik, amiket levéltári értelemben eredetinek kell majd tekinteni, miközben a korábbi, eredetiben őrzött iratok kiselejtezendők és megsemmisítendőek lennének. Ilyen jellegű szabályozók már más tartományok levéltári törvényeiben tetten érhetők (Bajorország, Saarland, Schleswig-Holstein). A levéltári igazgatástól eltérő módon az SRH [Szász Tartományi Számvevőszék] abból indul ki, hogy ilyen módon a maradandó értékű iratanyag mennyisége nagyon jelentős mértékben csökkenthető. Általában más tároló típusok lennének használandók, és az iratanyag eredetiben történő megőrzését annak minden kihatásával a raktári kapacitásra, az állományvédelemre és a restaurálásra kivételnek kell tekinteni.”

Szászországban a számvevőszéki indítvány mostanáig még nem vezetett sikerre. Húsz évvel később is azt írja elő a szászországi levéltári törvény [SächsArchivG] 8. § (3) bekezdése – ugyanúgy, mint a brémai levéltári törvény [BremArchivG] 4. § (1) bekezdése –, hogy a maradandó értékű irat a keletkezési formájában őrzendő meg, miközben más tartományok levéltári törvényei vagy nem tartalmazznak kifejezetten előírást a formátumra, amiben a maradandó értékű iratanyag megőrzén-

* Az írás eredeti címe és megjelenési helye: Originalerhalt oder Digitalisierung? ARCHIV. theorie & praxis. Hrsg. Landesarchiv Nordrhein-Westfalen. Duisburg, Heft 01, 2024. 19–23. A füzet súlyponti témája ennek a konkrét tanulmánynak a címével megegyezően Originalerhalt oder Digitalisierung? – vagyis azt taglalják a tanulmányok, hogy a levéltárakban a digitalizálás milyen szereppel bír, hol vannak az esetleges határai, a kötet egyik tanulmánya a magyarra fordított mű. A szerző Prof. Dr. Reinold Schmücker, a Münsteri Egyetem filozófiai tanszékének az alkalmazottja, a „Hozzáférés a kulturális javakhoz a digitális átalakulás korában” kutatási csoport tagja. A fordítást a jogtulajdonos engedélyével közöljük.

¹ Szászországi levéltári törvénye.

dő,² vagy – mint a szövetségi levéltári törvény – kifejezetten megengedik a hozzáférés megkönnyítése érdekében a maradandó értékű iratanyag digitalizálását, anélkül, hogy kifejezetten engedélyeznék a digitalizált állomány megsemmisítését,³ vagy a digitális formában történő megőrzést engedélyezik⁴ (sőt szórványosan azt mint kötelező formátumot elrendelik),⁵ és az eredeti iratok megsemmisítését az átadásra kötelezett szervek hozzájárulásával⁶ vagy a nélkül⁷ kifejezetten megengedik.

Mindezek a levéltárakra vonatkozó jogszabályi előírások egyformán szakszerűek-e? Ennek az elfogadását már a jelentős sokrétűség sem engedi meg. Ahol különböző, sőt ellentétes rendelkezések vannak, valószínűleg nem feltételezhető, hogy az összes kérdéses rendelkezés szakszerű lenne. Hogy mit kellene – ideális esetben – a mai társadalom digitális átalakulásának feltételei között a levéltáraknak jogszabályi úton megengedni vagy ajánlani? Tartsák meg elvből a levéltárak a digitalizált iratok eredetijét és e cél érdekében adott esetben restauráltassák is őket? Egy filozofikus megjegyzés a pálya széléről nem adhat végleges választ. Mindenesetre a vitához hozzájárulhat az eredeti tárgyak státuszára és jelentőségére vonatkozóan néhány olyan gondolat, amely a műtárgyfilozófiai kutatásban viszonylag széles körű konszenzust élvez. Három szempontra szorítkozom:

- egy mesterséges alkotásnak (*artefakt*) az eredetivel széles körben elterjedt azonosítása, ami nem szolgálhat érvként az eredeti megtartása mellett,
- a veszély, amelyet a történeti dokumentumok jelentésének szemantizációs szűkítése okozhat,
- egy eredeti példánynak mint mércének a gyakorlati jelentősége annak eldöntésére, hogy egy tárgy egy meghatározott műtárgy példánya-e vagy sem.

Egy dokumentum eredeti példánya is csak egy példány – avagy: hogyan nem támasztható alá, hogy levéltári iratok másolatait eredetiben is meg kellene tartani

A mindennapokban nem ritkán hajlunk arra, hogy egy műalkotás példányát tekintjük magának a műalkotásnak. A képzőművészet néhány műve – mint például a festmények vagy a szobrok – tekintetében még a szakértők között is alig van kéttség afelől, hogy egy mű eredeti példánya és maga a mű egymástól nem különböz-

² Baden-Württemberg, Berlin, Hamburg, Alsó-Szászország vagy Nordrhein-Westfalen levéltári törvénye.

³ Brandenburg, Szász-Anhalt és Thüringia levéltári törvénye.

⁴ Bajorország, Mecklenburg-Vorpommern, Saar-vidék vagy Schleswig-Holstein levéltári törvénye.

⁵ Rheinland-Pfalz levéltári törvénye – 9. § (1) bek. 2. és 3. pont – csak a különös kulturális vagy okirati bizonyító értékkel nem bíró iratokra nézve írja elő a másolati formában megőrzési kötelezettséget.

⁶ Bajorország, Rheinland-Pfalz, Saar-vidék vagy Schleswig-Holstein levéltári törvénye.

⁷ Mecklenburg-Vorpommern levéltári törvénye.

tethető meg. Altdorfer *Alexanderschlacht* című műve számukra az a fizikai dolog, ami Münchenben az Alte Pinakothekban ki van függesztve. Ha ezzel szemben azzal érvelünk, hogy egy regény eredeti kézírata vagy egy szimfónia eredeti kottája, amelyet a zeneszerző saját kezűleg írt, aligha azonosítható magával a regénnyel vagy szimfóniával, akkor ők örömmel ragaszkodnak ahhoz az állásponthoz, hogy egyes művészeteknek éppen az a sajátosságuk, hogy a művekből nem csak egy egyedi, az eredeti példány létezhet. A Harvard filozófusa, Nelson Goodman, aki már doktoranduszként művészeti galériát vezetett, ezt a nézetet az autográf és az allográf művészet⁸ elvi szinten nagyon erősen megkülönböztetésével filozófiai magasságba emelte. Ezért nem fogadható el az, hogy egy műalkotást csak az eredeti változatában tekintjük az adott műalkotásnak. Azt azért mégsem állítjuk, hogy egy több kiadásban közzétett szimfónia már nem létezik, mert annak az eredeti partitúrája elégett; azt is természetesnek vesszük, hogy olvastuk az adott regényt – vagy éppen egy levéltárban őrzött iratot –, habár nem eredetiben, hanem az iratnak egy nyomtatott vagy internetről letölthető digitalizált példányát.

A digitalizálás megtanít minket arra, hogy az autografikus művészetek egyes műveiből is létezhet az eredetin kívül több példány. Mivel a digitalizálás lehetőséget nyújt a képzőművészet komplex műveiből olyan másolatokat készíteni, amelyek az eredeti művel korábban nem ismert azonosságot mutatnak. Bár a szakemberek képesek megkülönböztetni az ilyen másodlagos példányokat egy műalkotás eredetijétől, az eredeti is, mint a többi példány, példánya ugyanannak a műalkotásnak. A műalkotásfilozófiában ma ezért messzemenően konszenzus van abban, hogy a műalkotások azok eredeti példányaival nem azonosak. Egy levéltári irat egyre inkább – ahogy minden más műalkotás –, ahogy a filozófia nevezi, egy „entitástípus”, amelyből az eredeti egy bizonyos szempontból kitüntetett példány („token”), és amelyből nem csak az eredeti példány, hanem több példány is létezhet.

Ezzel a megállapítással, ami a további megfontolások nagyon is fontos alapjául szolgál, e helyen természetesen felesleges munkát végzek: Minden levéltár, amely eredeti iratokat digitalizál – vagy róluk (fotó)másolatot készít – és az adott irathoz a digitalizátum vagy a fotómásolatok által biztosítja a hozzáférést, indirekt módon osztja ezt a nézetet. A levéltári eredeti iratok megőrzésének vitájára vonatkozóan van ennek egy fontos konzekvenciája: hogy a Szász Számvevőszék elképzelésével, amely a levéltárat a jövőben papírállományokban szegény intézményként képzei el, és keresi a módját, hogyan selejtezze ki és semmisítse meg az eredeti anyagú iratokat – ha csak nincs szó különleges okokból, egyedi esetben eredetiben történő megőrzésről –, ellenkezzünk, alaposabb indokokra van szükségünk, mint hogy egy

⁸ Az autográf művészetben a konkrét példány anyagi létrejöttének folyamata szerves részét képezi a mű jelentőségének, és ennek megfelelően különbség tehető másolat, hamisítvány, reprodukció és eredeti között, lásd szobrászat, festészet, építészet. Az allográf műalkotások – például az irodalmi művek, zeneművek kottái – esetében a műalkotás és a műalkotás másolatai között nem tehető értelmes különbség, ha a jelek sora változatlan, a műalkotás minden teljes szövegű példánya egyenértékű egymással.

dokumentum és az eredeti példánya anyagának nem perdöntő azonosítását elvégezzük.

A történeti dokumentumok jelentésének szemantizációs szűkítése ellen – avagy: miért veszélyezteti a minőségi történeti kutatást a digitalizált levéltári iratok eredeti példányairól történő lemondás

Az eredetiben történő megőrzés melletti erős érv akkor kerül előtérbe, ha emlékeztetjük magunkat, hogy a levéltárak – legalábbis amelyeknek az őrzési gyakorlatait levéltári törvények szabályozzák – eredetileg semmiképpen, de prioritásukat tekintve sem jogszolgáltatási célokat szolgálnak. Ezeket a közlevéltárakat a legintenzívebben a történész hölgyek és urak használják, habár ezt alátámasztó statisztikákat nem találtam. Az eredetiben történő megőrzés szükségének kérdése szempontjából ez azonban fontos, mert a történeti megértés nem pusztán az információ felfogására irányul. Még egy, a levéltári iratoknak a jogszolgáltatási célokat szolgáló értelmezése sem elégedhetne meg minden esetben azzal, hogy egy speciális információt – amelyre egy vitás esetben éppen szükség van – egy szó szerinti szövegből pusztán csak kiemeljen; a levéltári iratok iránt mutatott jogi érdeklődés azért általában ezzel ki is merül.

A történeti megértés ezzel szemben általában nem a szavak értelmének – adott esetben szak- vagy közigazgatásban használatos jelentésének – felfogásával valósul meg. A levéltári iratok csak akkor képesek a történettudományi értelmezések alapjává válni, ha a szavakból eredő jelentések – vagy mindenkor nem nyelvi sajátosságok – egy létrejötti, befogadási környezetre vonatkoztathatók, amely azokat egy tágabb értelemben teszi értelmezhetővé, mint azt egy, pusztán szó szerinti megfeleltetés tenné. Egy nagyon leegyszerűsített példa, amely egyúttal azt képes megmutatni, hogy adott körülmények között egy, pusztán a szavak jelentésére korlátozott értelmezés nem elégíti ki a jogszolgáltatási célokat sem, szolgáljon magyarázatul. Valaki tudományos kutatóként azt olvassa egy dokumentumban, hogy A. csak azzal a feltétellel fog örökölni, ha a B. testvére „pad-ajánlatát” magára vonatkozóan elfogadja. A szándék még akkor sem érthető, értékelhető valójában megfelelően, ha a dokumentumban minden szó jelentése felfogható, ha nem tudja azt a kutató, hogy a „pad-ajánlat” a vonatkozó dokumentum a speciális történeti környezetben egy évszázados pad tulajdonának az átruházására vonatkozik, amitől B. ugyan megszabadulna, de azt – mint családi örökséget – az örökhagyó meg akarja őriztetni. Ahogy ez esetben talán egy másik levéltári irat – egy levél, amelyben B. közli ajánlatát A.-val – történeti megértést biztosít, lehetséges, hogy ez a megértés egy másik esetben csak akkor sikerülhet, ha az eredeti anyag szemrevételezhető, például, ha egy papír – amire valamit írtak – alapos vizsgálata teszi csak lehetővé egy évszázadosnak hitt okirat későbbi időkben mestéri módon elkészített hamisítványként leleplezését.

Az ilyen és ehhez hasonló példák túlságosan hangsúlyozhatják az „abduktív (következtetések levonására alkalmas) nyomolvasások” és a szinte bűnügyi kutatá-

sok jelentőségét a történeti megértésre vonatkozóan. Megítélésem szerint azonban azt a megállapítást támasztják alá, hogy a digitalizált levéltári iratok eredeti példányairól történő lemondás a történeti dokumentumok egy jelentéstanira szűkített értelmezését támogatná és a történeti kutatás minőségét veszélyeztetné.

Az eredeti példányok mércefunkciója – vagyis: miért nem csak a fontos, hanem lehetőleg minden, esetlegesen vitára okot adó digitalizált levéltári iratot lenne szükséges eredetiben is megőrizni

Habár semelyik műalkotás sem teljesen azonos az eredeti példányával, minden egyes műalkotás eredeti példányának különös jelentősége van. Günther Patzig egy szép metaforájával úgy is mondhatjuk, hogy magát a műalkotást egy meghatározott fizikai dologról „formázzuk meg”. Ez érvényes a levéltári iratra is. Sok példány létezhet belőlük: az eredeti, egy-egy vagy több (fotó)másolat, egyéb másolatok, digitalizált példány. Hogyan állapítjuk meg, egy adott dolog – nevezzük el $E_{a?}$ -nek – például egy másolat vagy digitalizátum – az „A” megnevezésű levéltári dokumentumot „fedi le” (vagy esetleg nem egy másik műalkotás-e)? „Megkérdezzük”, ha ez a metaforikus beszédforma megengedett, az „A” eredetijét, nevezzük E_{a1} -nek. Pontosabban mondva: egyfelől megvizsgáljuk, hogy a kérdéses $E_{a?}$ dolog vagy maga az E_{a1} eredetije-e, vagy keletkezésének történetét tekintve az E_{a1} eredetijével rokonságot mutat-e. Amennyiben egyik sem igaz, akkor nem az „A” egyik másolatáról van szó: a „B” levéltári irat egyik digitalizált példánya – amennyiben az nem az „A” levéltári iratnak az eredeti példánya – nem lehet az „A” levéltári irat példánya.

Az E_{a1} -gyel keletkezéstörténetileg fennállott rokonság azonban ahhoz nem elegendő, hogy $E_{a?}$ az „A” egyik példánya legyen. Világossá válik a dolog, ha elfogadjuk, hogy „A” egy olyan okirat, amivel egy feladatot ruháznak át: az E_{a1} egyik, a feladatát ruházás visszavonását tartalmazó megjegyzéssel ellátott másolata keletkezéstörténetét tekintve E_{a1} -gyel rokonságot mutat, de nem az „A” egyik példánya. Az $E_{a?}$ -nek teljesítenie kell egy másik feltételt, hogy „A” példánya lehessen: az eredetivel teljesen azonos sajátosságokat kell mutasson, vagyis úgy kell létrejönnie, hogy azt az E_{a1} -gyel teljesen azonos értékűnek tekinthessük. Mivelhogy egy műtárgy eredeti példánya általánosan elfogadott módon úgy kell elkészülnie, ahogyan a vonatkozó műalkotás egy példányának kell elkészülnie. Az eredeti azért a valódi mérce, mert annak alapján ítéltető meg, hogy egy adott objektum olyan sajátosságokkal készült-e el – mint amilyenekkel egy meghatározott műalkotás példányának el kell készülnie –, vagy nem. Ha az eredeti elveszik, visszanyúlunk ahhoz a valószínűleg hasonló körülmények között létrejött másodlagos példányhoz, amennyiben tudni akarjuk, hogy egy tárgy, amelyről kérdéses, a vonatkozó műalkotás egyik példánya-e, az ehhez szükséges sajátosságokat fel tudja-e mutatni. Egy másodlagos példány át tudja venni az eredeti mércefunkcióját, ha az összetört, elveszett vagy megsérült. Szükséges esetben azt a másodlagos példányt, amely az

eredetit a legjobban megközelíti, annak pótlására kiválasztjuk. Ha az eredetit ismételtén sértetlenül fellelnénk, ismételtén hozzárendelnék a mérce szerepét.

Megítélésem szerint ezek a kissé elvinek hangzó szempontok azon kérdés megválaszolásánál esnek döntő súllyal latba, hogy a digitalizált levéltári iratok eredetijét is meg kellene-e őrizni? Mivel a digitalizálás nem csak a történeti szempontból példátlanul tökéletes és példátlanul könnyen – akár háromdimenziós formában – készíthető másolatoknak egyengette az útját, hanem megteremtette a lehetőségét az éppúgy példátlanul tökéletes és könnyen előállítható digitális másolathamisítványoknak is. Nemcsak a fényképmásolatok készítésének olyan mélységű manipulációja vált lehetővé, amely még néhány éve szinte elképzelhetetlen volt („deep-fakes”),⁹ hanem a műalkotások hamisításának a tökéletessége olyan fokúvá vált, ami mind nehezebbé teszi a hamisítványok felismerését. Emellett a hamisítványok könnyebben és jelentős ráfordítási költségek nélkül tömegében forgalomba hozhatók, mint korábban bármikor.

A manipulációs veszély növekedett egyes országok, sőt az egész világ lakosságának nagy részére nézve a tények tekintetében tett hamis állítások tömeges elterjedésével, és az egyeseknek nem tetsző tényhű állításokban történő kételkedés ma már láthatóan világszerte és nemzeti szinten is a hatalomkiterjesztés és a hatalom-megtartás mind gyakrabban és felettébb sikeresen alkalmazott stratégiája lett. A történelmi iratok eredeti példányait őrző, megbízható intézményeknek ennek fényében a hiteles iránytű szerepe jut, hogy lehető legjobban legyenek képesek hitelesíteni, visszaadni a képben vagy szövegesen kifejezett dolgok igazságtartalmát, ha azt harmadik fél szándékosan megkérdőjelezi.

Ezért ezeket megsemmisíteni számomra ma kevésbé tűnik bölcs dolognak, mint valaha. Még ha bizalmunk is lehetne a digitális hosszú távú megőrzésre kifejlesztett technológiák és szoftverek tartós megbízhatóságában, biztonságában és rendelkezésre állásában, a digitalizált formában őrzött másodlagos példányoknak legelőször ki kell érdemelniük a társadalom széles körű elismerését, hogy a tények igazolására alkalmas bizonyítóeszközök – amelynek ma a papír eredetijük örvend –, azért, hogy egyszer majd átvehessék a hiteles iránytű szerepét. Míg ez megvalósul, kevés indok szól amellet, hogy csak a különösen jelentős digitalizált levéltári iratokat tartsuk meg eredetiben is. Éppen ellenkezőleg, mindinkább fontos lehet azokat a digitalizált levéltári iratokat eredetiben is közrebocsátani, amelyek az elvileg tényként kezelt állítások igazságáról folytatott vitában a hamis tényállításokkal szemben tanúskodni tudnak. A széles körű hatásuk azonban csak akkor érvényesül, ha az interneten könnyen és ingyenesen hozzáférhetők. Ha ugyanis valami eredetiben is megvan és ennél fogva az igazságot megtámadhatatlanul bizonyítja, a közösségi média és tömegmédiá fórumai előtt csak akkor mutatható be mint bizonyíték, ha az lehetséges bizonyító eszközként elegendően ismert és elismert. Eredetiben történő megőrzés nélkül a lehetséges bizonyító eszköznek a hiteles

⁹ Mesterséges eszközzel előállított valódinak látszó hamisítványok.

iránytű szerepe hiányozna, hiszen ez adja bizonyító erejének az erősségét. Digitalizálás nélkül azonban hiányozna a könnyű hozzáférhetősége, amelyből származik az az általános ismertség, amelynek köszönhetően egyáltalán szóba jöhet bizonyító eszközként. Az „eredetiben történő megőrzés vagy digitalizálás?” kérdését ezért rosszul van feltéve. Mindkettőre szükség van.

Fordította: Szabó Attila András